

ŽIGI NA RIMSKIH OPEKAH IZ DEPOJA POMORSKEGA MUZEJA »SERGEJ MAŠERA« V PIRANU

ELICA BOLTIN-TOME

Pomorski muzej »Sergej Mašera«, Piran

Med skromnim arheološkim gradivom, ki je bilo prineseno v piranski muzej po njegovi ustanovitvi 1954. l., je tudi nekaj opek z žigi opekarn. Najdene so bile z ostanki drugega rimskega gradbenega materiala ali s fragmenti grobe rimske keramike v krajih na območju Pirana, Izole in Kopra, kjer so bile v letih 1956 do 1972 sondažne, zaščitne ali sistematične arheološke raziskave. Mojo pozornost je pritegnila predvsem pestrost žigov z delno odkrite vile rustike v Grubelcah, ki leži ob severnem robu sečoveljske doline in iz najdišča »Mlini« pri naselju Dragonja, ki so prišli na dan med regulacijo reke Dragonje. Iz ostalih najdišč so znani le posamezni primeri.

Večina navedenih žigov je v Istri že znana. Nekaj jih je objavil P. Kandler v delu *Iscrizioni Romane dell'Istria* in tudi Th. Mommsen v Korpusu *inscriptionum Latinarum* vol. V. V drugi polovici preteklega stoletja pa je C. Gregorutti zbral in dopolnil največje število do takrat v Istri najdenih žigov rimskih opekarn in jih objavil v članku »La figulina imperiale Pansiana di Aquileja ed i prodotti fittili dell'Istria«¹ in v članku »Le marche di fabbrica dei laterizi di Aquileja«.² V teh dveh delih je zbral največje število žigov z akvilejskega področja in Istre, tako da nam še vedno lahko služita kot vodilo pri identifikaciji v Istri najdenih žigov.

PREGLED ŽIGOV

1. *Q(uinti) Clodi Ambrosi* (tab. I, sl. 1), inv. št. 710.

V temeljih rimske vile v Grubelcah ob sečoveljski dolini je bil med sistematičnimi raziskavami najden večji del rimske tegule peščenorumene barve z dobro ohranjenim žigom. Posamezne v opeko vtisnjene črke so 2,4 cm visoke in lepo oblikovane. Kasneje sta bila najdena v Grubelcah še dva fragmenta omenjenega žiga. Na majhnem kosu svetlordeče opeke so ohranjene črke *A[.]bro* (inv. št. 796), na kosu opeke peščenorumene barve (inv. št. 799) pa le črki *br*.

Po Gregoruttiju je žig *Q(uintus) Clodi(us) Ambrosi(us)* med najbolj razširjenimi žigi v Akvileji. Izven akvilejskega prostora ga je možno pogosto najti tudi v Epiru, Picenu, Dalmaciji in Istri, to je predvsem v krajih ob Jadranu, kamor so opeko izvažali iz Akvileje po pomorski poti. V seznamu istrskih najdišč tega žiga srečamo imena Koper, Piran, Buje, Poreč, ki jih razen Gregoruttija omenjajo še drugi avtorji.³

Položaj opekarne ni znan. Glede na največje število do sedaj najdenih žigov v Akvileji in Istri misli Patsch, da je treba opekarno iskati na območju Akvileje,⁴ medtem ko po mnenju S. Panciere to še ni zadosten dokaz, da bi morala biti opekarna v Akvileji ali bližnji okolici.⁵ Gregorutti išče

opekarno v S. Giorgio di Nogaro z utemeljitevijo, da tam še vedno izdelujejo opeko, katere barva ustreza barvi antičnih opek, ki so nosile ta žig. Žal so bili vsi do sedaj znani primeri najdeni v sekundarnem položaju, zato tudi sam priznava, da ima premalo dokazov, ki bi govorili v prid tej domnevi.⁶

2. [C(ai) Pe]troni Apri (Caiae) Epidi(ae) Av(itiana) (tab. I, sl. 2), inv. št. 708.

V neposredni bližini opeke z že omenjenim žigom je ležala v temeljih rimske vile v Grubelcah opeka peščenorumene barve z le delno poškodovanim žigom. Posamezne črke so 1,8 cm visoke in vtisnjene v opeko. Po Gregoruttiju obrazložen žig pove, da je postala lastnica opekarnе 'Avitiana' Caia Epidia, žena Caia Petronia Apra. Ti žigi se v Akvileji in okolici pogosto najdejo, pri nas ga poznamo le še iz Škocjana pri Kopru.⁷

3. Valeriae Magn[ae Epidi(ana) Av(itiana)] (tab. I, sl. 3), inv. št. 645.

Kot lastnica opekarnе Avitiana je na žigu omenjena Valeria Magna. Del tega žiga je bil najden v Grubelcah le 8 m zapadneje od prej omenjenega. Tudi tu je ime Epidia Avitiana, ki je po mnenju Gregoruttija dobila naziv po nekdanji lastnici Gaji Epidii.

Tudi ta žig je pogost na opekah iz Akvileje in okolice, pri nas so znani le posamezni primeri iz Buj, Poreča in Labina.⁸ Črke žiga so 1,4 cm visoke in vtisnjene v opeko peščenorumene barve.

4. [L(uci) Epidi Th]eodori, (tab. I, sl. 4).

Žig spada med razmeroma znane žige z 1,3 cm visokimi vrezanimi črkami. Fragment z nekaj ohranjenimi črkami je bil najden med izkopavanji v Predloki pri Črnem kalu 1972. l.

Še en primer tega žiga je znan iz okolice Pirana in dva iz okolice Kopra, oba shranjena v Pokrajinskem muzeju v Kopru. Gregorutti pa navaja poleg najdišč iz okolice Akvileje še primere iz Poreča.⁹

5. P(ubli) Ituri Sab(ini), (tab. I, sl. 5, 6), inv. št. 800, 26.

Žig P(ubli) Ituri Sab(ini) je fragmentarno ohranjen na kosu opeke svetlo rdeče barve iz Grubelc (tab. I, sl. 5), na dveh fragmentih iz Mlinov pri naselju Dragonja (tab. I, sl. 6, inv. št. 26, 31), na fragmentu iz Padne (inv. št. 80) in iz rimskega groba, odkritega na Kaštelirju pri Dvorih nad Izolo (inv. št. 264)¹⁰. Vtisnjen trakast žig je 4 cm širok, reliefne črke pa 2,7 cm visoke, skrbno izdelane in lepo oblikovane. Vsi žigi so fragmentarno ohranjeni, vendar toliko, da jih je mogoče dopolniti in razbrati. Na fragmentu iz Grubelc je deloma še vidna oljčna vejica, ki je običajen dodatek žiga na njegovem začetku in koncu.

Sl. 1. Mlini pri Dragonji.
Glej katalog št. 7.

Poznamo dve varianti žiga P(ubli) Ituri Sab(ini), ki se ločita le po izvedbi črk A in B. Na že objavljenem žigu iz Dvorov nad Izolo (Kort) sta pisani v ligaturi.¹¹ Za naše primere, razen za fragment žiga iz Grubelc, kjer je zadnji del žiga izgubljen, pa lahko trdimo, da pripadajo drugi varianti tako kot že znani žigi te opekarnе, najdeni na Šentomaju pri Kopru, Trstu in okolici, Piranu, Viližanu pri Izoli in Dvorih nad Izolo (Kortah).¹²

Najdišča navedenih primerov kažejo, da je bil ta žig razprostranjen le v Trstu in okolici ter v severnem delu Istre.

6. *L(uci) Q(uinti) Thal(us)*, (tab. I, sl. 9), inv. št. 33.

Žig je precej poškodovan. Vtisnjen je na teguli rdeče barve, ki je najdena v Mlinih pri Dragonji med fragmenti opek in amfor. Žig je širok 2,6 cm, lepo oblikovane črke so 2 cm visoke. Gregorutti ga je zabeležil v Simonovem zalivu v Izoli, v Loronu blizu Poreča in v Rovinju. Po njegovem mnenju je *Thalus* ime suznja opekarnarja *L. Quintiusa*.

7. [-]on[isq][-] (tab. I, sl. 7), inv. št. 802 (sl. 1).

Med razvalinami rimske vile v Grubelcah je bil 1971. l. najden kos svetlordeče žgane opeke, na katerem je ohranjen del 2,7 cm širokega vtisnjenega žiga z 2,2 cm visokimi in lepo oblikovanimi črkami v reliefu.

Obe strani žiga sta poškodovani in ga zato ni mogoče prebrati niti s pomočjo že znanih istrskih in akvilejskih žigov.

8. *PC*[-] (tab. I, sl. 8), inv. št. 803.

Na majhnem fragmentu svetlordeče opeke, ki je bil 1971. l. najden v Grubelcah, sta ohranjeni le dve začetni črki žiga opekarnarja. Vtisnjeni trakasti žig je 3,2 cm širok, črki pa sta visoki 2,2 cm.

Za kateri žig gre, je v tem primeru težko reči. Če iščemo analogije med objavljenimi Gregoruttijevimi žigi, bi ga lahko prisodili žigoma *P(ubli) C(aecilii) Quiri(ni)*,¹⁴ ki je bil najden na Siparju, ali *P(ubli) Cal(i) Tima(rkus)*,¹⁴ ki je shranjen v muzeju v Trstu. Žal pa so podatki, ki jih navaja Gregorutti zelo sumarni, tako da ni mogoče odločiti, ali pripada fragment enemu ali drugemu teh dveh žigov ali kakemu tretjemu.

9. *C(aius) Avet(ius) N(iger)* (tab. I, sl. 12), inv. št. 19, 32.

Med žige z lepo oblikovanimi črkami lahko uvrstimo tudi tega, ki je ohranjen na dveh fragmentih opeke svetlordeče barve. Črke v reliefu so 1,4 cm visoke, žig pa je 2 cm širok. Oba fragmenta sta bila najdena v Mlinih pri Dragonji.

C. Gregorutti tega primera ne navaja, na obeh opekah pa je žig tako dobro ohranjen, da lahko poskušamo dopolniti okrajšave.

Črka *C* označuje *praenomen Caius*. V sledeči ligaturi je verjetno skrito gentilno ime *Ante(ius)* ali *Avet(ius)*. J. Šašel meni, da gre za *Anteius*.¹⁶ Po tehnični izvedbi ligature pa mislim, da gre za črko *V* in ne *N*, sicer bi bile črke *ATE* povezane z nekoliko širšim *N*, ki pa bi še vedno lahko ohranil značilno obliko. V našem primeru pa je pravilno oblikovana črka *A* preko črke *V* povezana s *T* in *E*. Črka *N* na koncu žiga je morda okrajšan kognomen *Niger*.

Čeprav poznam zaenkrat le omenjena primera tega žiga iz najdišča ob Dragonji, se mi zdi malo verjetno, da ga do sedaj ne bi zasledili niti v Istri niti v Akvileji.

10. [-] *Crispinilla*[e], (tab. I, sl. 13), inv. št. 798.

Na opeki svetlordeče barve iz Grubelc je ohranjen vtisnjen trakast 2,5 cm širok žig *Crispinilla* z 1,7 cm visokimi črkami. Enak žig je nepopolno ohranjen še na enem fragmentu tegule iz Grubelc (inv. št. 797) in na treh fragmentih iz najdišča Mlini pri Dragonji (inv. št. 25, 30, 34).

Gregorutti je zabeležil 7 primerov tega žiga v Barkovljah pri Trstu in nekaj primerkov na Siparju. Mnenja je, da gre za varianto žiga *Krispine*-žene imperatorja Komoda, in zato dopušča možnost, da prihaja tudi ta iz opekarn »Pansiana«. Žig *Cal(viae) Crispinilla* se razen na opekah najde v Istri tudi na amforah.¹⁷

Sl. 2. Grubelce, Glej katalog št. 11.

11. [...] *Fl(avi) Petr(onius)*, (tab. I, sl. 11), inv. št. 806.

Žig je zelo slabo ohranjen na teguli svetlordeče barve, ki je ležala med ruševinami rimske vile v Grubelcah. Trakasti žig je 2 cm širok, reliefne črke so 1,7 cm visoke (sl. 2).

Prva polovica žiga je popolnoma uničena. V drugem delu pa lahko preberemo najprej črki *FL*, kar je okrajšava za *Flavius*. Iz sledečih črk *PETR*, ki so tudi precej zbrisane, pa bi lahko prebrali *Petronius*. Med Gregoruttijevimi žigi ni primera, ki bi bil identičen z našim.

1 QCLOBMBROS

2 RONAPR>EPBA 4 LUDOR

5 (PIVRI)

3 VERAMCA

6 SONISQ

7 VRISAB

8 PC

9 TERENCEIOR

10 LOTA

11 F=FER

12 CAEN

13 CRSPNLLA

14 STXITACVI

Tab. I — Pl. I
Žigi na rimskih opekah. 1—14 = 1/2
Roman brick-stamps

12. *Terentior*, (tab. I, sl. 10), inv. št. 804.

Tegula z žigom *Terentior* je bila najdena razbita v temeljih rimske vile v Grubelcah 1971. l. in je svetlordeče barve. Trakast vtisnjen žig je 2 cm širok, reliefne črke pa 1,8 cm visoke in izdelane bolj površno kot pri že omenjenih žigih naše zbirke.

Žig *Terentiortum* iz Dekanov pri Kopru omenjata že P. Kandler in Mommsen.¹⁸ Več tudi C. Gregorutti ne navaja,¹⁹ pozna le še dva primera iz muzeja v Trstu. Del tegule z lepo ohranjenim žigom *Terentior* je tudi v zbirkah Pokrajinskega muzeja v Kopru. Ni znano, kje je bil najden.

13. *Sex(ti) Hei Acuti* (tab. I, sl. 14), inv. št. 801.

Med ruševinami vile rustike v Grubelcah je bil 1971. l. skupaj z žigi na tab. I, sl. 7, 8, 11 tudi najmanjši žig naše zbirke ...*Sex(ti) Hei Acuti*. Žig je spredaj poškodovan, vendar se črka *S* že razločno vidi. Možno je, da je bila pred to še ena črka. Žig je le 1,2 cm širok. Reliefne črke so visoke 1 cm, precej poškodovane in komaj čitljive. Tegula, na kateri je žig ohranjen, je peščenorumene barve.

Med Gregoruttijevimi žigi našega primera ni najti. Največjo podobnost vidimo v prav tako širokem žigu *C(ai) Hei Acuti* na teguli peščenorumene barve.²⁰ Lahko domnevamo, da izhajata oba žiga iz iste opekarne z dvema lastnikoma ali pa gre za prevzem lastništva opekarne.

ZAKLJUČNE MISLI

Naš, čeprav maloštevilčen izbor žigov je po obliki kot po izvedbi dokaj pester, posebno še, če upoštevamo, da izhajajo žigi iz med seboj le malo oddaljenih najdišč. Zastopani so žigi z vtisnjenimi črkami in trakasti žigi s skrbno in bolj površno oblikovanimi reliefnimi črkami. Tudi po velikosti so različni, tako da jih, če upoštevamo Gregoruttija, lahko časovno razporedimo nekako od prvega stoletja n. št. pa do konca drugega stoletja n. št.²¹

Večina primerov je v Istri že ugotovljena, le za žige (tab. I, sl. 7, 11, 12) lahko rečemo, da manjkajo. Nedvomno so prišli v zadnjem času na dan še marsikje v Istri in Akvileji novi primeri, saj so podatki C. Gregoruttija, na katere se v glavnem sklicujemo, pomanjkljivi. Raziskovalci pa se še vedno sklicujejo le na izsledke Gregoruttija in jih le dopolnjujejo s svojimi mnenji.²²

Iz Gregoruttijevega dela izvemo, da je iskal središče opekarske industrije za Akvilejo, Dalmacijo in Istro v Akvileji in njeni okolici. To tudi ni čudno, saj so arheološka raziskovanja na območju Akvileje dala ogromno opečnega gradiva in raznovrstnih žigov, kar kaže, da je bila opeka zelo zgodaj najbolj priljubljen gradbeni material na tem področju.²³ Panciera pa meni, da to še ni dovolj utemeljeno, kajti in situ najdenih žigosanih in nežigosanih opek skoraj ne poznamo. Opeka je povsod najdena v sekundarnem položaju kot že uporabljen gradbeni material ali pa, pravi Gregorutti, kaže najdba različnih žigov na istem kraju na skladišče opeke, za kar imamo dejanske primere v sami Akvileji, ob reki Kormor blizu Vidma in v Loronu blizu Poreča v Istri.²⁴

Glede na množino v Akvileji in okolici najdenega opečnega gradiva, mislim, da ne moremo dvomiti, da je bil ta, na različne načine uporabljen material res izdelan v Akvileji, posebno še, ker je bilo v ta namen uporabnega materiala tudi drugod dovolj na razpolago.

Na osnovi mnogih v Istri in Akvileji najdenih žigov vidimo, da je trgovina z opeko med tema deželama cvetela. Tudi prevoz tega težkega tovora je bil po morju olajšan z manjšimi obalnimi ladjami in mnogo cenejši kot po suhozemnih poteh s težkimi vozili v sosednje pokrajine. Mnenja pa sem, da kot drugod tudi v Istri, posebno v njenem severnem delu, upravičeno lahko iščemo manjše opekarne, ki svojih izdelkov niso žigosale, ali pa podružnice večjih opekarn akvilejskega območja.

Če upoštevamo, da je bila Istra v antičnem času razmeroma gosto naseljena, da je imelo v Istri tedaj svoja posestva in obrti mnogo Akvilejcev in premožnih meščanov drugih mest in da je v Istri še danes na razpolago dovolj v ta namen uporabne gline, je namreč malo verjetno, da bi uvažali prav ves za gradnjo tako dragocen material. Danes vemo, da je obstajala v tem času v Istri lončarska industrija, saj istrske amfore srečamo v severnih krajih

Italije, v Panoniji, Noriku in verjetno tudi drugod.²⁵ Nimamo pa še podatkov, ki bi kazali na obstoj rimskih opekarn tudi pri nas. Precej obetavne so v zadnjih letih nekatere arheološke najdbe in zapiski topografskih raziskav na Koprskem.

Že A. Degrassi je poročal o najdišču v Viližanu pri Izoli.²⁶ Na polju v neposredni bližini opekarne »Ruda« je s pomočjo takratnega lastnika opekarne N. Udina zabeležil nekaj najdb. Razen velikega števila kosov rimske opeke in grobe rimske keramike je bila najdena in situ opečna cev oziroma kanal, ki je po njegovem mnenju služil za odtok vode. Na eni izmed opek tega kanala je bil ohranjen v severni Istri in Trstu pogost žig *P(ubli) Ituri Sab(ini)*. Blizu kanala, le kakih 140 m od današnje obale pa je bil najden približno 4 m globoko povprečno 1,15 m širok zid, grajen iz velikih, pravokotnih in naravno oblikovanih kosov laporja iz bližnjih hribov. Zid je bil dolg približno 30 m in je potekal proti Izoli. Razen teh najdb je A. Degrassi izsledil na morskem dnu v Viližanu temelje razmeroma obsežnega rimskega pristanišča, ki je po njegovem mnenju moralo zajemati približno 5300 m² površine. To pristanišče, ki je bilo najdeno v Viližanu in leži približno kilometer in pol vzhodno od Izole, je le kake 3 km oddaljeno od rimskega pristanišča v Simonovem zalivu na zahodni strani Izole. O najnovejših najdbah v Viližanu je poročal tudi Emil Zlobec, nekdanji direktor opekarne Ruda. Ko so l. 1954/55 kopali v že obstoječi lončarski peči temelj za nove dimne naprave, so naleteli na približno 30 cm visok opečnat zid, ki je omejeval prostor elipsoidne oblike s približno 20 m dolgim najdaljšim premerom in 1,2 m dolgim premerom na najširšem delu. Kot pravi Zlobec, je bil zid grajen iz precej debelih rdeče žganih opek. Pod samim hribom ob opekarni, kjer so kopali material za opeko, pa so našli veliko kosov opek. Ne spominja se žigosanega primera opeke. O temeljih rimske hiše in temeljih rimske opekarne peči, najdenih v opekarni »Ruda« v Viližanu pri Izoli poroča tudi V. Šribar.²⁷

Čprav so podatki o najdbah na kraju, kjer stoji danes opekarna, zgovorni, vseeno ne moremo reči, da na njihovi osnovi lahko na tem mestu iščemo tudi antično opekarno. Tudi edina tu najdena žigosana tegula *P(ubli) Ituri Sab(ini)*, je bila najdena v sekundarnem položaju. Rečemo lahko le, da je tu stal že v antiki pomembnejši objekt, saj pravi tudi Degrassi, da je morala v antiki stati v Viližanu večja tovarna ali naselje, ki je imela močne zidove in svoje obsežno pristanišče.²⁸

Vsi tu navedeni podatki kličejo po arheoloških raziskavah v Viližanu. Žal, na kraju današnje tovarne sistematično ne bi bilo mogoče več raziskovati. Ker pa na osnovi najdb lahko sklepamo, da gre tu za pomembnejšo antično lokaliteto, bi morda dale dragocene podatke tudi raziskave na polju v neposredni bližini tovarne.

Zanimivo se mi zdi tudi najdišče »Mlini« pri naselju Dragonja, kjer so bili slučajno najdeni kar štirje različni žigi, ki so znani le v severnem delu Istre. Najdišče je ležalo v antiki verjetno blizu morske obale ali ob njej, kar lahko sodimo po podatkih o začetku in razvoju sečoveljskih solin, ki naj bi prvotno segale globoko v sečoveljsko dolino.²⁹ V neposredni bližini imamo tudi podatke o rimskih žganih grobovih in o najdbi amfor.

Topografski zapiski o nekdanj obstajajoči opekarni v zaselku blizu Vanganela pri Kopru in še pred nedavnim obstajajoči opekarni v Fiesi pri Piranu so zelo skromni, vendar bi opravičili sondažno iskanje antičnih opekarn v severnem delu Istre, ki je tudi kasneje nudila ugodne pogoje za razvoj lončarske in opečne industrije.

Kljub velikemu številu različnih žigov, ki so že znani v Istri, okolici Trsta in Akvileje, lahko rečemo, da raziskovalci temu gradivu tako v Akvileji kot pri nas posvečajo premalo pozornosti. Pri svojih prispevkih se sklicujejo pretežno na Gregoruttijevo zbirko in njegove ugotovitve. Pomen in vrednost žigov pri dataciji zgradb poudarjata med drugimi avtorji tudi G. Lugli³⁰ in Dressel.³¹ Na približno 1000 m² površine delno raziskane vile rustike v Grubelcah je bilo najdenih 10 različnih žigov, ki so po vsej verjetnosti pripadali širšemu časovnemu razdobju (tab. I, sl. 1, 2, 3, 5, 7, 8, 10, 11, 13 in 14). Drobni arheološki pred-

metov je bilo le malo najdenih, ohranjeni so večinoma temeljni zidovi, zato bi nam bili žigi na opekah lahko tembolj v pomoč pri dataciji obsežne zgradbe oz. njihovih gradbenih faz, če bi bili raziskani.

Vsa navedena vprašanja, ki so tesno povezana s problematiko na rimskih opekah ohranjenih žigov, terjajo nov in popolnejši izbor ter temeljito obdelavo tovrstnega rimskega materiala iz Akvileje in Istre — dveh v antiki med seboj tesno povezanih prostorov. Pri tem delu bi bilo sodelovanje naših kot tujih proučevalcev neobhodno potrebno, ker bi le tako lahko prišli do zaželenih podatkov.

¹ *Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria*, 2 (1886) 219. (poslej *Atti e mem.*).

² *Archeografo Triestino* 14 (1888) 345 (poslej *AT*).

³ Mommsen, *CIL* V 8110, 70; Carli, *Ant. Ital.* 203; P. Kandler, *Inscrizioni romane dell'Istria*, 60 (660); A. Šonje, 'Antički natpisi nađeni u Poreštini poslije drugog svjetskog rata', *Živa antika* 12 (1962) 160.

⁴ C. Patsch, *WMBH* 6 (1889) 235—236.

⁵ S. Panciera, *Vita economica di Aquileia in eta romana* (1957) 37.

⁶ C. Gregorutti *AT* 14 (1888) 358.

⁷ C. Gregorutti, *AT* 14 (1888) 380; *Atti e mem.* 2 (1886) 242; Carli, *Ant. ital.* 313; P. Kandler, *Inscrizioni romane dell'Istria* 59; *CIL* V 8110, 116.

⁸ C. Gregorutti, *AT* 14 (1888) 394.

⁹ *L. c.* 364.

¹⁰ E. Boltin, *AV* 9—10 (1958-59) 237.

¹¹ C. Gregorutti, *AT* 14 (1888) 369.

¹² *L. c.* 369; A. Degrassi, *AT* 7 (1913) 127.

¹³ C. Gregorutti *AT* 14 (1888)

383; *Atti e mem.* 2 (1886) 232.

¹⁴ *AT* 14 (1888) 356.

¹⁵ *L. c.* 357.

¹⁶ V pismu.

¹⁷ *AT* 14 (1888) 362; A. Degrassi, *Scritti vari di antichità* 2, 957.

¹⁸ P. Kandler, *Inscrizioni romane dell'Istria*, 58 (580); *CIL* V. 8110, 142.

¹⁹ *AT* 14 (1888) 389.

²⁰ *L. c.* 369.

²¹ *L. c.* 345.

²² S. Panciera, *Vita economica di Aquileia in eta romana*, 37.

²³ C. Gregorutti, *AT* 14 (1888) 364.

²⁴ *L. c.* 347; R. M. Cossar, *Parentium* (1926) 36.

²⁵ A. Degrassi, 'Aquileia e l'Istria in età romana', *Scritti vari di antichità* 2, 957.

²⁶ A. Degrassi, *AT* 3 (1913) 123.

²⁷ V. Šribar, *Geologija* (Razprave in poročila) 10 (1967) 271.

²⁸ A. Degrassi, *Scritti vari di antichità* 2, 833.

²⁹ M. Pahor-Tatjana Poberaj, *Stare piranske soline*, (0000) 6; E. Nicolich, *Cenni storici sulle saline di Pirano* (Trst, 1882) 53, 54.

³⁰ G. Lugli, *La tecnica edilizia romana*, (0000) 553.

³¹ H. Dressel, *CIL* XV, pars I.

ROMAN TILE-STAMPS FROM THE COLLECTION IN THE MARINE MUSEUM »SERGEJ MAŠERA« IN PIRAN

Summary

Among the archaeological material in Piran museum there are also several bricks with stamped impressions from Roman brickyards. They come from thirteen different yards. The bricks were discovered in the foundations of the partly excavated Roman villa rustica at Grubelce, at the canalisation of the river Dragonja at Mlini near the village of Dragonja, at Kaštelir near Dvori above Izola, and at Padna and Predloka near Črni Kal.

The majority of the stamps preserved in the museum were identified with the help of the most complete collection to date of stamps from Istria and Aquileia and its surroundings, published by C. Gregorutti in two articles.

In the ruins of the only partly excavated villa at Grubelce near Sečovlje a brick was found bearing the stamp *Q(uinti) Clodi Ambrosi* (pl. I, fig. 1), inventory no. 710 as well as two other fragments of this stamp (inv. no. 796, 799). The following stamps were also found: [*C(ai) Pe[troni] Apri (Caiae) Epidi(ae) Av(itiana)*] (pl. I, fig. 2), inv. no. 708; *Valeriae Magn[ae] Epidi(ana) Av(itiana)*] (pl. I, fig. 3),

inv. no. 645; *Terentior* (pl. I, fig. 10), inv. no. 804; [*L(uci) Epidi Th[e]odori* (pl. I, fig. 4), *Sex(ti) Hei Acuti* (pl. I, fig. 14), inv. no. 801. The stamp *P(ubli) Ituri Sab(ini)*, which was found relatively frequently in Istria and the surroundings of Trieste, is partly preserved on fragments from Grubelce, (pl. I, fig. 5), inv. no. 800, at Mlini near the village of Dragonja (pl. I, fig. 6), inv. no. 26, 31, at Padna, inv. no. 80 and at Kaštelir near Dvori above Izola, inv. no. 264. The stamp *I(uci) Q(uinti) Thal(us)* (pl. I, fig. 9), inv. no. 33 is from Mlini near Dragonja; *Crispinillae* is found on the fragment of a tegula from Grubelce (pl. I, fig. 12), inv. no. 798 and on three fragments from Mlini near Dragonja, inv. no. 25, 30, 34. The poorly preserved stamps on pl. fig. 7, 8, 11, inv. no. 802, 803, 806 from Grubelce and the stamp *C(aius) Avet(ius) N(iger)* (pl. I, fig. 13), inv. no. 19, 32 from Mlini are not found in Gregorutti's collection.

The range of stamps is obviously a wide one, and if we accept Gregorutti's scheme of dating stamps from the Aquileian brick — yards, we can place them within a period from the beginning of the first to the end of the second centuries A. D. As our examples show, Gregorutti's collection can no longer be regarded as complete, although it still remains the most extensive work in existence. Since the publication of this material, new stamps, unknown to Gregorutti, have undoubtedly been discovered in Istria and Aquileia.

There is also insufficient foundation for Gregorutti's opinion that Aquileia was the centre of the brick industry, from where bricks were transported by sea to coastal regions, including Istria. It must be remembered that in Roman times brick was a very common building material in Istria as is indicated by finds, and that especially northern Istria had sufficient raw materials available for making bricks, so that there are grounds for looking for at least a small brickyard there. As yet there are no proofs in support of this theory, but the finds at Viližan, about 1.5 km east of Izola, are most interesting in this connection. A. Degrassi discovered the foundations of a Roman harbour, and beside the modern brickyard which was in the immediate vicinity of the harbour he found extensive walls and a brick canal. In 1954/55 brick walls, ellipsoid in shape, were also discovered in the brickyard itself.

There is still too little attention devoted to the stamps on Roman bricks, because a good knowledge of this material could be instrumental in the dating of buildings, as specialists in Roman architecture are realizing.⁴ The over-superficial knowledge of Istrian and Aquileian stamps also calls for a new and more complete collection and a more thorough study of them. For more successful results, collaboration between researchers into this material in the various countries with a common interest in Roman history would also be desirable.